

Miroslav Grznár

Investičné procesy a konkurenčná schopnosť poľnohospodárskych podnikov

Investment processes and competitiveness of farms

Abstract The aim of this paper is to analyze the development process of investment in agriculture Slovak Republic and farm growth as a prerequisite for competitiveness. Comparison of investment processes in emerging markets with the developed EU countries indicates lag behind the rate of capital equipment and the lack of capital resources. Significant differences in the level of equipment and the efficiency of fixed capital in farming enterprises are in the favorable production conditions. Loss firms have higher value of fixed assets, quickly renewing their assets and deposits in favor of machinery and equipment. Profit-making enterprises conversely, lack of development resources, slowly renewing their material and production base, and show low efficiency utilization of fixed assets.

Key words investment - fixed capital - sources of financing - renewal rate of fixed capital - substitution processes

Abstrakt Cieľom príspevku je analyzovať vývoj investičných procesov v poľnohospodárstve SR a v poľnohospodárskych podnikoch ako predpoklad rastu konkurenčnej schopnosti. Porovnanie vývoja investičných procesov v transformujúcich sa krajinách s vyspelými krajinami EÚ naznačuje zaostávanie za mierou kapitálového vybavenia aj pre chýbajúce kapitálové zdroje. Značné diferencie v úrovni vybavenia a účinnosti využívania fixného kapitálu nachádzame v podnikoch hospodáriacich v priaznivých produkčných podmienkach. V hodnotenom období stratové podniky paradoxne disponovali vyššou hodnotou fixných aktív, rýchlejšie obnovovali svoje aktíva a uprednostňovali vklady do strojov a zariadení. Ziskové podniky naopak, šetrili rozvojové zdroje, pomaly obnovujú svoju materiálo-výrobnú základňu a vykazujú nízku účinnosť využitia dlhodobých aktív.

Kľúčové slová investície - fixný kapitál - zdroje financovania - miera obnovy fixného kapitálu - substitučné procesy

Konkurenčnú schopnosť výrobcov poľnohospodárskych surovín a potravín v SR na trhoch domácich i trhoch EÚ ovplyvňuje celý rad faktorov od využívania úspor z rozsahu, cez zvyšovanie produktivity práce až po marketingové aktivity a racionálnu logistiku, či miery využívania väzieb na potravinárske reťazce. Významným činiteľom, ktorý tiež podmieňuje

konkurenčnú úspešnosť podnikov je technická a technologická úroveň výroby a miera jej zvyšovania racionálnym investičným procesom.

Odvetvové analýzy v slovenskom poľnohospodárstve naznačujú, že počas dlhého transformačného obdobia bola miera obnovy a modernizácie výrobných zariadení zanedbávaná, najmä pre nedostatok finančných zdrojov v štátnom rozpočte i v podnikoch a pre neochotu bánk úverovať odvetvie považované za značne rizikové. Po vstupe SR do EÚ, aj vďaka zvýšeným zdrojom podporných prostriedkov, dochádza k lepšiemu prístupu podnikov k úverom a istému zlepšeniu miery obnovy výrobných základov poľnohospodárstva i v podnikovej sfére.

Cieľom príspevku je analyzovať vývoj technického vybavenia výrobných procesov, mieru obnovy a využívania fixných a obežných aktív v podnikovej sfére poľnohospodárstva v posledných rokoch a v komparácii s podnikmi EÚ posúdiť pozície slovenských podnikov v tejto oblasti. Je to totiž oblasť, ktorá ovplyvňuje produktivitu práce i nákladové štruktúry agrárnych komodít a potravinárskych výrobkov a teda aj konkurenčnú schopnosť slovenských výrobcov na trhu EÚ.

Príspevok je čiastkovým výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0026/12 „Stratégia rozvoja agropotravinárstva a konkurenčná schopnosť agropotravinárskych podnikov v SR“.

Metodický postup

Analýza investičných procesov v poľnohospodárstve je založená na báze dostupných štatistických údajov o slovenskom a zahraničnom poľnohospodárstve. Pre medzinárodné komparácie procesov obnovy a využívania kapitálových zdrojov podnikov bola využitá historická údajová základňa EÚ FADN EÚ (Farm Accountancy Data Network EU) za obdobie rokov 1989–2009, čo umožnilo zhodnotiť črty vývojového procesu v tejto oblasti.

Pre identifikáciu situácie vo vývoji obnovy výrobných základov v slovenských poľnohospodárskych podnikoch bola využitá databáza MPRV SR založená na Informačných listoch, ktoré každoročne poskytuje veľký počet poľnohospodárskych podnikov.

Pri analýzach boli využité štandardné metódy výskumnej práce ako sú analýza a syntéza, komparácie, deskriptívna štatistika a grafické znázorňovanie.

Vlastná práca

Investičné a substitučné procesy v poľnohospodárstve

Investičné procesy plnia významnú funkciu pri obnove výrobného či technologického zariadenia, ktoré je úplne odpísané, morálne zastarané alebo ináč znehodnotené. Niektoré investície však môžu byť zdrojom rastu produkcie, napr. závlahové zariadenia alebo zdroje úspor práce a pracovných nákladov, keďže vedú k rastu produktivity práce. Vtedy sú nástrojmi realizácie substitučných procesov. Bielik, P. a kol. (1995) považujú technologicko-strojové investície za záruku efektívnosti budúceho výnosu a prisudzujú im dôležité miesto v podnikateľských rozhodnutiach poľnohospodárskych podnikov. Za cieľ investičnej politiky považujú technickú inováciu a racionálne substitučné procesy.

Cramer, G. L. – Jensen, C. W. (1991) spájajú investičný proces s hľadaním optimálnej kombinácie výrobných zdrojov, ktorá vedie k minimalizácii výrobných nákladov, pričom o optimálnej kombinácii rozhodujú ceny zdrojov, najčastejšie ceny práce a ceny nakupovaných kapitálových zdrojov. Rachlin, R. (2001) na jednej strane zdôrazňuje, že investície predstavujú nezvratné rozhodnutia a slúžia počas dlhej doby, ale aj že od nich závisí existencia podniku v budúcnosti a generovanie príjmov a zisku. Fotr, J. – Souček, I. (2005) uvádzajú, že investície a investičné rozhodovanie sú významný nástroj, ktorý môže viesť k rastu hodnoty každej firmy, ktorá je cieľom trhov orientovaných podnikov. Zdôrazňujú však, že investovanie má charakter faktorov rizika a neistoty, ktorých vývoj je len ťažko predvídať. Kráľovič, J. (2010) uvádza, že pri výbere investičných projektov podnik by mal usilovať o dosiahnutie optimálneho vzťahu medzi výnosnosťou a rizikom a neprekročiť pritom prijateľnú úroveň rizikovosti. Pri plánovaní investícií treba zvážiť ťažkosti pri projektovaní očakávaných príjmov vzhľadom na rad externých a interných faktorov, ktoré ich môžu ovplyvniť, ako sú miera inflácie, odpisové sadzby, daňový systém a ďalšie. Vývoj vybavenia slovenského poľnohospodárstva hmotnými a nehmotnými aktívami hodnotia aj Chrastinová, Z. – Belešová, S. (2012). Niektoré aspekty investičného procesu sme hodnotili v našich predchádzajúcich prácach, Grznár, M. et al. (2009, 2010, 2011).

Súčinnosť troch základných výrobných zdrojov poľnohospodárskej výroby – pôdy, práce a kapitálu je predpokladom výkonnosti celého výrobného odvetvia, pričom stále prebieha substitúcia jednotlivých zložiek. Kapitál je reprezentovaný najmä v obstarávacej cene dlhodobého nehmotného a hmotného majetku. Miera jeho opotrebenia je vyjadrovaná oprávkami k tomuto majetku.

Vznikajúce prebytky pôdy, označované ako nevyužívaná plocha pôdy, však nie vždy sú výsledkom substitúcie pôdy kapitálom, ale skôr dôsledkom úpadku mnohých podnikov, neidentifikovaných vlastníckych vzťahov, ako aj dôsledkom skupovania pôdy investormi a developermi so špekulatívnymi zámermi. V súčasnosti sa u nás efektívne využíva len okolo 80 % disponibilnej poľnohospodárskej pôdy krajiny (Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve SR, 2009).

Substitúcia pracovníkov kapitálom má za následok znižovanie počtu zamestnaných v poľnohospodárstve, väčšie využívanie sezónnej zamestnanosti, ale súčasný pokles počtu zamestnaných v poľnohospodárstve je aj prejavom nezájmu mladých ľudí o prácu v odvetví.

Miera obnovy dlhodobého nehmotného a hmotného majetku v poľnohospodárstve je v štatistike hodnotená výškou tvorby hrubého fixného kapitálu (THFK). Vývoj ukazovateľov v oblasti substitučných procesov za posledné roky uvádza Tab. 1.

Substitučné procesy v poľnohospodárstve SR v mil. €, bežné ceny, osoby, ha
Substitution processes in agriculture SR in million €, at current prices, person, ha

Tab. 1

Ukazovateľ ¹	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Index
DNaHM ²	6 838	6 924	7 063	7 396	7 521	7 445	108,8
THFK ³	406	300	334	650	568	426	104,9
Opotrebovanosť % ⁴	39,5	39,7	40,2	39,0	38,8	38,8	98,2
Zost. hodn. DNaHM ⁵	4 138	4 179	4 220	4 513	4 601	4 588	110,8
Počet pracovníkov ⁶	86 600	46 630	41 723	38 370	35 023	31 685	36,6
Využívaná p.p. v tis. ha ⁷	1 934	1 941	1 930	1 937	1 930	1 945	100,5

Prameň: Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve SR 2009, Bratislava: MPRV SR, 2010. Výberové zisťovanie pracovných síl, ŠÚ SR, 2006-2010, Index 05/10⁸

1) Indicator, 2) fixed assets, 3) creation of fixed assets, 4) wear out of fixed assets, 5) net book value of fixed assets, 6) staff, 7) utilized agricultural area, 8) Source: Agriculture and Food Report of the Slovak Republic 2009 Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic 2010, Selected findings of labour source, Statistical Office of the Slovak Republic, 2006-2010, Index 05/10

Najvýraznejšiu zmenu zaznamenali pracovníci, ktorých stavy oproti roku 2004 sa znížili na úroveň 36,6 % v roku 2010. Tento radikálny pokles súvisí najmä s úpadkom mnohých podnikov, s poklesom chovu hospodárskych zvierat a živočíšnej výroby v podnikoch a s väčším využívaním sezónnej práce.

K negatívam substitučných procesov v poľnohospodárstve SR patrí aj pokles tvorby hrubého fixného kapitálu v rokoch 2008–2010, čo bolo dôsledkom krízy. To malo za následok výrazné zníženie miery obnovy majetku podnikateľských subjektov v poľnohospodárstve.

Hodnota dlhodobého hmotného a nehmotného majetku (DNaHM) v poľnohospodárstve dosiahla v roku 2010 čiastku 7 445 mil. € a oproti roku 2005 vzrástla len o 8,8 %. Jej vývoj bol podmienený najmä hospodárskou a finančnou krízou, ktorá ubrala finančné zdroje podnikov na obnovu majetku. Výrazne poklesli najmä investície do strojov a zariadení a dopravných prostriedkov a stagnovali investície do budov a stavieb. Výraznejšia obnova bola zaznamenaná len u hospodárskych zvierat a trvalých trávnych porastov. Aj pri negatívnom vývoji miery obnovy majetku v poľnohospodárstve mierne klesla miera opotrebovanosti majetku z 39 % na 38,8 %.

Pozitívom miery obnovy v poľnohospodárstve je, že vzrástlo obstaranie investícií financované zo zahraničných zdrojov, ktoré napríklad v roku 2009 dosiahli až 3 860 tis. € a smerovali do nákupu strojov a zariadení a obnovy budov.

Investičné procesy v poľnohospodárstve vybraných krajín EÚ

Komparácie miery obnovy výrobných základov v poľnohospodárskych podnikoch v SR a vybraných krajinách EÚ boli vykonané s využitím údajovej základne FADN EÚ (Farm Accountancy Data Network EU) za obdobie roka 2008 a za dlhší horizont rokov 1998–2009. Z databázy vyberáme ukazovatele, ktoré na jednej strane vyjadrujú veľkosť investičných procesov priemerného podniku každej krajiny a na druhej strane aj ukazovatele naznačujúce zdroje financovania investičných procesov.

V Tab. 2 najskôr identifikujeme pozície SR v investičných procesoch medzi vybranými krajinami EÚ v roku 2008.

Investičné procesy v priemernom podniku vo vybraných krajinách EÚ, 2008, v € · ha⁻¹
Investment in the average farm in selected EU countries, 2008 in € ha⁻¹

Tab. 2

Ukazovateľ ¹	DE	FR	UK	SK	CZ	PL	HU	EU 27
Hrubé investície ²	1 208	327	242	185	8	202	156	226
Čisté investície ³	778	- 40	86	44	12	41	0	14
Podpory invest. ⁴	0	15	5	24	2	12	14	14
Podpory bežné ⁵	407	360	274	257	275	279	267	325
Odpisy ⁶	430	327	156	141	18	245	156	254
Nákladové úroky ⁷	996	59	38	19	1	17	41	63
Služby ⁸	171	121	63	51	2	42	67	80
Plocha ha p. p. ⁹	82	77	160	579	227	18	54	29

Prameň: Štandardné výsledky ISPU 2008 v členských krajinách EÚ-27. In: *Ekonomika poľnohospodárstva*, XI, 2011, č. 2, s. 61-63, vlastné spracovanie¹⁰

1) Indicator, 2) gross investmens, 3) net investmens, 4) subsidy for investmens, 5) support excluding investments, 6) depreciation, 7) interesat expece, 8) soil area, 9) Area of agricultural land in hectares, 10) Source: Standard results of FADN 2008 in EU-27 Member States, In: *Agricultural Economics*, XI, 2011, No. 2, p. 61-63, own results

Výškou ročných hrubých investícií na jednotku plochy Slovensko i krajiny V 4 zaostávajú za priemerom krajín EÚ 27, ako aj za najväčšími krajinami EÚ. Najväčšiu výšku hrubých investícií na jednotku plochy podniku v danom roku vykazuje Nemecko, najmenšiu ČR.

Podobný stav je aj vo výške čistých investícií, kde dominuje tiež Nemecko. Francúzsko vykázalo dokonca úbytok čistých investícií, teda obnova nepokryla hodnotu vyradeného dlhodobého majetku. Podobne je na tom Maďarsko, ale ostatné krajiny V 4 sú na úrovni priemeru EÚ 27.

Zaujímavý je pohľad na zdroje investičného procesu v porovnávaných krajinách a EÚ. Hlavným zdrojom sú odpisy, ktorých výška je však v krajinách V 4, okrem Poľska, hlboko pod priemerom EÚ 27. Súvisí to so zastaranou výrobnou základňou a ukončeným odpísaním mnohých dávnejšie nadobudnutých investičných celkov.

Ďalším potenciálnym zdrojom financovania obnovy majetku poľnohospodárskych podnikov môžu byť získané investičné podpory. Investičné projekty môžu podniky získať z fondov EÚ alebo z prostriedkov vlastnej krajiny ako štátnu pomoc na základe predkladaných projektov, pravda nie v plnej hodnote investície. Tieto zdroje však boli vo všetkých uvádzaných krajinách pomerne nízke, paradoxne však ich najviac získali podniky v SR.

Významnou zložkou financovania investícií sú úvery z bánk a lízingové platby za získané stroje a zariadenia nadobudnuté finančným lízingom. V databáze FADN sa ani výška bankového úveru, ani prípadné lízingové platby nezisťujú. Určitou orientáciou môže byť údaj o nákladovom úroku podnikov. V tomto ukazovateli sa výrazne odlišuje svojou výškou len Nemecko, v ostatných krajinách nie sú nákladové úroky príliš veľké a v krajinách V 4 skôr nízke.

Substitúciou tradičných investičných procesov v poľnohospodárstve môže byť väčší rozsah využívania služieb, čo je obdobou využívania outsourcingu v priemyselných podnikoch. Pohľad na položku nákladov na služby vo vybraných krajinách EÚ naznačuje, že krajiny V 4, vrátane Slovenska, značne zaostávajú vo využívaní služieb oproti priemeru EÚ 27. Priemer výrazne ovplyvňujú najmä Nemecko a Francúzsko, ale aj napríklad Rakúsko, ktoré sme z prehľadu vynechali, keď vykázalo náklad na služby v roku 2008 vo výške 124 € na ha p. p. Medzi zdrojmi financovania investícií bol zámerne vynechaný zisk, keďže databáza FADN ho nevyčísľuje, vyčísľuje iba dôchodok farmy.

Analýza vývojových procesov v dvoch vyspelých krajinách EÚ, Belgicka a Francúzska v oblasti investičných procesov v dlhšom časovom období vychádza z podkladov v Tab. 3.

Vývoj investičných procesov v priemernom podniku v Belgicku a Francúzsku v období 1989-2009 v €

Development of the investment process of the average company in Belgium and France in the period from 1989 to 2009 in €

Tab. 3

Krajina/rok ⁷	Plocha p.p. ¹	Aktíva ²	Cudzie zdroje ³	Hrubé investície ⁴	Celková produkcia ⁵	Podpory ⁶
BEL ⁸ 1989	26,3	171 612	62 408	18 484	114 518	1 689
1995	30,9	145 786	166 815	18 628	78 171	9 712
2000	36,8	274 544	117 287	15 751	150 233	11 005
2005	41,7	371 635	122 833	25 249	174 901	17 200
2009	46,7	500 375	162 565	41 705	193 595	24 469
FRA ⁹ 1989	46,2	121 185	62 580	11 002	80 757	2 116
1995	59,7	147 384	79 326	15 960	96 697	16 383
2000	67,9	172 148	103 670	18 738	118 905	19 807
2005	74,7	194 998	121 078	22 069	125 555	26 715
2009	77,5	221 468	137 115	22 882	132 924	27 773

Prameň: Štandardné výsledky ISPU-FADN 2009 v členských krajinách EÚ-27. Dostupné na www.europa.ec/rica/fadn, november 2012, vlastná úprava¹⁰

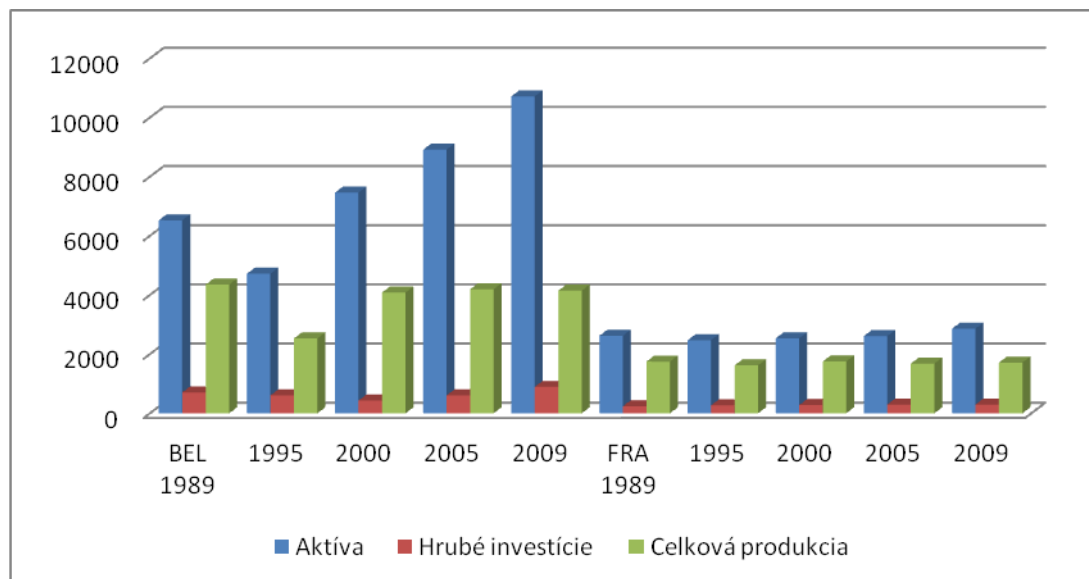
1) Soil area, 2) Assets, 3) foreign sources, 4) gross investment, 5) total production, 6) support, 7) countries/year, 8) Belgium, 9) France, 10) Source: Standard results from FADN 2009 in EU-27 Member states, available on www.europa.ec/rica/fadn, November 2012, own modification

Produkčný potenciál priemerného podniku je determinovaný plochou pôdy, výškou nasadených aktív, v ktorých majú významné miesto hmotný a nehmotný majetok a bežné aktíva, podielom cudzích zdrojov a nepochybne aj objemom získaných podpôr. Hrubé investície svedčia o rozvojových aktivitách priemerného podniku. V Belgicku cudzie zdroje kryjú 32,5 % aktív, zatiaľ čo vo Francúzsku až 62 %.

V oboch krajinách všetky ukazovatele plynulo v jednotlivých obdobiach rástli v súlade s rastom plošnej výmery podniku. V Grafe 1 sme vybrané ukazovatele vyjadrili v prepočte na 1 ha využívanej poľnohospodárskej pôdy. Rast aktív i hrubých investícií je v Belgicku nepomerne vyšší ako vo Francúzsku, čomu odpovedá aj vyššia hladina produkcie. Belgicko patrí ku krajinám s vysokou intenzitou poľnohospodárskej produkcie na ha p.p.

Aktíva, hrubé investície a celková produkcia v Belgicku a Francúzsku v € · ha⁻¹
Assets, gross investment and total production in Belgium and France in € · ha⁻¹

Graf 1

Prameň: Tab. 3, vlastná úprava

Source: Table 3, own modification

Aktíva - Assets, hrubé investície - gross investment, celková produkcia - total production

Pozrime sa teraz na vývoj hlavných faktorov rastu produkčného potenciálu poľnohospodárskych podnikov v SR a ČR v časovom horizonte po vstupe krajín do EÚ (Tab. 4).

Vývoj investičných procesov priemerného podniku v SR a ČR v období 2004-2009 v €
Development of the investment process of the average company in the Czech Republic and Slovakia in the period 2004-2009 in €

Tab. 4

Krajina/ro ⁷	Plocha p.p. ¹	Aktíva ²	Cudzie zdroje ³	Hrubé investície ⁴	Celková produkcia ⁵	Podpory ⁶
SR 2004 ⁸	538,4	1 157 657	164 220	35 027	364 297	5 716
2005	538,3	1 117 643	61 769	53 967	368 259	89 862
2006	514,9	752 628	74 949	36 817	338 643	97 271
2007	582,3	919 135	103 092	72 885	509 600	140 503
2008	579,3	424 015	137 204	107 079	526 511	149 013
2009	574,6	472 214	161 815	101 509	391 946	180 149
ČR 2004 ⁹	250,0	488 893	156 926	21 994	275 211	8 764
2005	247,3	514 648	160 914	26 403	261 357	47 501
2006	238,0	575 221	166 348	30 095	266 079	61 555
2007	236,8	555 094	170 979	37 561	301 523	64 606
2008	227,8	572 893	180 734	41 719	301 955	75 899
2009	231,8	594 522	182 724	33 079	255 637	73 865

Prameň: Štandardné výsledky ISPU-FADN 2009 v členských krajinách EÚ-27. Dostupné na www.europa.ec/rica/fadn, november 2012, vlastná úprava¹⁰ 1) Soil area, 2) Assets, 3) foreign sources, 4) gross investment, 5) total production, 6) support, 7) country/year, 8) Slovakia, 9) Czech Republic, 10) Source: Standard results from FADN 2009 in EU-27 Member states, available on www.europa.ec/rica/fadn, November 2012, own modification

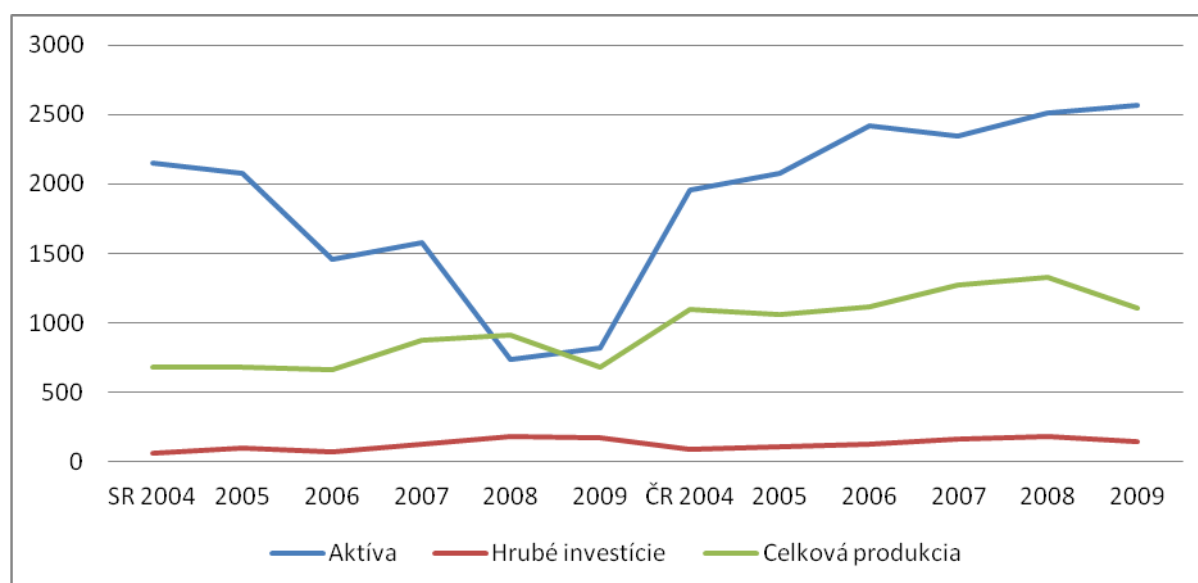
Priemerná výmera podnikov sa v SR a ČR v hodnotenom období len málo menila. Zatiaľ, čo aktíva slovenských podnikov zaradených v databáze FADN v období s výnimkou posledného roka trvale klesali, v ČR mierne rástli, po počiatočnom poklese rástli však cudzie zdroje. Potešiteľný v SR je rast hrubých investícií v posledných rokoch i celkovej produkcie. Podiel cudzích zdrojov na aktívach je v oboch krajinách pomerne vyrovnaný, okolo 30 %.

Graf 2 znázorňuje graficky vývoj aktív, hrubých investícií a celkovej produkcie v SR a ČR v hodnotenom období. Výška aktív koreluje s výškou produkcie, ale rast hrubých investícií sa zatiaľ v SR neprejavil ani na raste aktív ani na raste produkcie.

Graf 2

Aktíva, hrubé investície a celková produkcia v SR a ČR v € · ha⁻¹

Assets, gross investment and total production in Slovakia and the Czech Republic € · ha⁻¹

Prameň: Tab. 4, vlastná úprava

Source: Table 4, own modification

Aktíva - Assets, hrubé investície - gross investment, celková produkcia - total production

Samotná výška aktív, ktorými disponujú podniky je dôležitým, ale nie jediným faktorom, ktorý rozhoduje o výkonnosti agrárneho podniku. Ďalším nezanedbateľným faktorom je aj štruktúra aktív. Tá však z veľkej časti nadväzuje na portfólio výrobných aktivít podnikov a preto je premenlivá. Analyzuje však aspoň odlišnosti v štruktúre aktív priemerného podniku v pôvodných a nových krajinách EÚ. Na základe databázy FADN na údajoch za rok 2008 vyplynulo, že hodnota stálych aktív na jednotku plochy je nepomerne vyššia v pôvodných krajinách únie oproti krajinám V 4 a vysoký je aj priemer za EÚ 27. Výrazné rozdiely nachádzame aj v hodnote pôdy a trvalých porastov, vzhľadom na nízku cenu pôdy v transformujúcich sa krajinách a prevažujúci nájom pôdy v podnikateľských štruktúrach. Čo platí najmä pre Slovensko (Buday, Š., 2010). Výnimkou je ČR.

Štruktúra aktív podnikov vo vybraných krajinách EÚ v € · ha⁻¹, 2008
Structure of assets of the farms in selected EU countries in € ha⁻¹, 2008

Tab. 5

Ukazovateľ ⁷	DE	FR	UK.	SK	CZ	PL	HU	EU-27
Stále aktíva ¹	7 741	2 886	6 958	728	864	4 444	1 874	6 724
Pôda a trv.por. ²	5 302	845	5 840	71	748	1 041	672	4 758
Budovy ³	1 059	784	228	316	51	2 015	513	877
Stroje, zariad. ⁴	1 017	826	568	281	65	1 208	575	1 047
Zákl. stádo ⁵	363	430	322	60	0	181	114	42
Obežné aktíva ⁶	1 333	1 849	963	650	81	934	1 213	1 549

Prameň: Tamže, vlastné spracovanie⁸

1) Fixed assets, 2) soil, 3) building, 4) machinery, 5) livestock, 6) current assets, 7) indicator, 8) Source: Therein, own modification

Výrazný rozdiel medzi porovnávanými krajinami je aj v hodnote základného stáda, rovnako v neprospech krajín V 4. Pokles základného stáda v krajinách V 4 je spojený s poklesom živočíšnej výroby a znižovaním stavov hospodárskych zvierat ako dôsledok rastúceho dovozu potravín obchodnými reťazcami a stratou konkurenčnej schopnosti.

S výnimkou Poľska sú nové krajiny horšie vybavené aj strojmi a zariadeniami, čo podmieňuje nižšiu produktivitu práce v krajinách V 4.

V Tab. 5 je uvedená aj výška obežných aktív, ktoré využívajú priemerné podniky analyzovaných krajín, kde s výnimkou Maďarska opäť nové krajiny disponujú menšími zdrojmi obežných aktív.

Pre SR je príznačný vysoký podiel budov a stavieb na hodnote stálych aktív, ktoré pri poklese živočíšnej výroby nie sú plne využívané a zaťažujú ekonomiku podnikov neproduktívnymi fixnými nákladmi.

Obnova stálych aktív v poľnohospodárskych podnikoch SR

Manažéri či majitelia agrárnych podnikov si väčšinou nepochybne uvedomujú nutnosť obnovy a racionalizácie výrobných základov svojich podnikov, často však riešenie operatívnych problémov a nedostatok finančných zdrojov odsúva investičné rozhodovanie. Nezriedka je to spojené aj s nepripravenosťou strategických plánov podnikov, pri veľkej neistote vývoja budúceho dopytu po agrárnych komoditách, ale aj rizika spojeného s očakávaním budúcich výnosov.

Uvedené faktory nepochybne podmieňujú procesy obnovy stálych aktív v podnikovej sfére a veľkú diferencovanosť v prístupoch a výsledkoch investičného plánovania a rozhodovania. Údaje z roku 2011 dokumentujú diferencie v podnikoch ziskových a stratových.

**Poľnohospodárske podniky – právnické osoby v produkčných podmienkach SR, 2011
v €·ha⁻¹***Farms - legal entities in production conditions Slovak Republic, 2011 in €·ha⁻¹***Tab. 6**

Ukazovateľ ¹	Ziskové ²	Stratové ³	Spolu ⁴
Počet podnikov ⁵	454	110	564
Veľkosť podniku ⁶	922	414	823
Výnosy ⁷	2 408	4 263	2 590
Náklady ⁸	2 220	4 566	2 451
Výsledok hospodárenia ⁹	188	-303	116
Majetok ¹⁰	2 980	5 477	3 225
DHM ¹¹	1 576	3 109	1 727
Obst. DHM/DHM v % ¹²	22,8	44,2	26,3
Výnosy/DHM ¹³	10,189	10,698	10,268

Prameň: Databáza MPRV SR, VÚEPP v Bratislave, 2011, vlastné spracovanie¹⁴

1) Indicator, 2) profits farms, 3) loss farms, 4) farms total, 5) number of farms, 6) size of farms, 7) total output, 8) costs, 9) profit – loss, 10) possession, 11) fixed assets, 12) renovation of farm capital in %, 13) effect of fixed assets in €, 14) Source: Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, RIAFE Bratislava 2011, own processing

Analýza miery obnovy stálych aktív je realizovaná na údajoch roka 2011 na báze súboru poľnohospodárskych podnikov, právnických osôb hospodáriacich v priaznivých produkčných podmienkach SR. Údajová základňa bola získaná z Informačných listov poľnohospodárskych podnikov za rok 2011 z databázy MPRV SR, ktorú prevádzkuje VÚEPP v Bratislave. Analyzované podniky sú trhovo orientované právnické osoby a celý súbor je triedený podľa prosperity podnikov. Údaje, ktoré charakterizujú súbor analyzovaných podnikov uvádza Tab. 6.

Z pohľadu prosperity bola v roku 2011 pätina podnikov v produkčných podmienkach stratová. Ziskové podniky vykázali vyššiu výkonnosť vo výsledku hospodárenia a v nákladoch. Stratové podniky síce majú vysoké hodnoty výnosov, ale i nákladov a preto vykazujú pomerne vysokú stratu. Tieto podniky však hodne investovali, disponujú vysokým majetkom i DHM, ktorý svojimi odpismi zvyšuje náklady a preto sa efekty investície zatiaľ neprejavujú. Neprimerane vysoká je intenzita výroby stratových podnikov, vyjadrená ukazovateľom výnosov na jednotku plochy.

Miera obnovy dlhodobého nehmotného a hmotného majetku, vyjadrená vzťahom obstaraného DNaHM v príslušnom roku a zostatkovou hodnotou DNaHM, je v stratových podnikoch nepomerne vyššia ako u ziskových. Vyššia je aj efektívnosť využívania fixného kapitálu, aj keď v tomto ukazovateli je už rozdiel podstatne menší. Vysoká miera obnovy sa neprejavila v efektívnosti využitia týchto investičných celkov.

Z porovnania štruktúry fixného kapitálu v skúmanom súbore podnikov hospodáriacich v produkčných podmienkach SR v roku 2011 vyplýva, že vo všetkých položkách Tab. 7 sú hodnoty jednotlivých súčastí dlhodobého hmotného a nehmotného majetku vyššie u stratových podnikov, ktoré disponujú nepomerne väčšími potenciálnymi zdrojmi majetku. Pri vysokej intenzite výroby však vykazujú vysoké náklady, čo nasvedčuje na problémy v manažmente výrobných a operačných procesov mnohých z týchto podnikov.

Štruktúra fixného kapitálu v produkčných podmienkach v 2011 v € · ha⁻¹, %
Structure of fixed assets in production conditions in 2011 € · ha⁻¹, %

Tab. 7

Ukazovateľ ¹	Ziskové ²	Stratové ³	Spolu ⁴
Počet podnikov ⁵	454	110	564
DNaHM ⁶	1 576	3 109	1 727
Stavby ⁷	683	1 269	741
Stroje ⁸	446	733	474
Základné stádo ⁹	52	90	56
Pestov. celky TTP ¹⁰	73	279	93

Prameň: Tamže¹¹

1) Indicator, 2) profits farms, 3) loss farms, 4) farms total, 5) number of farms, 6) fixed assets, 7) buildings, 8) machinery, 9) livestock, 10) meadows and pasture, 11) Source: Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, RIAFE Bratislava 2011

Efektívnosť a miera obnovy fixných aktív v dvoch formách právnických osôb

K základným formám podnikov právnických osôb v poľnohospodárstve SR patria poľnohospodárske družstvá (PD) a osobné spoločnosti, zastúpené najviac s.r.o. a akciovými spoločnosťami (OS). V ďalšej analýze je venovaná pozornosť tomu, ako tieto dve formy právnických osôb manažovali obnovu svojich fixných aktív a ako ich zhodnocovali v roku 2011. Výsledky uvádza Tab. 8.

Z celkového počtu podnikov - právnických osôb v produkčných podmienkach SR bolo v roku 2011 až 66,8 % obchodných spoločností, zostatok predstavovali poľnohospodárske družstvá. V obchodných spoločnostiach prevládajú ziskové podniky, kým v poľnohospodárskych družstvách podniky stratové.

Z ukazovateľov obsiahnutých v Tab. 8 možno konštatovať, že všeobecne lepšie výsledky hospodárenia vykazujú obchodné spoločnosti, ktoré disponujú väčším majetkom i dlhodobým nehmotným a hmotným majetkom. Ich manažéri zrejme racionálnejšie rozhodujú, keď väčšina tohto typu podnikov vykazuje zisk, uplatňujú stratégiu intenzifikácie výroby, rýchlejšie obnovujú fixné aktíva, potrebujú však vyšší obežný majetok, čo môže podmieňovať vyššie náklady na jednotku pôdy ako pri PD.

Priemerný stratový podnik v súbore OS vykazuje vyššiu stratu na jednotku pôdy ako priemerné stratové PD. Vysoká hodnota majetku i DNaHM, ktoré obchodné spoločnosti nasadzujú však nie je dostatočne zhodnotená najmä v stratových podnikoch. Potrebujú tiež viac obežného kapitálu ako družstvá, ale rýchlejšie obnovujú svoje fixné aktíva.

Výsledky hospodárenia a fixné aktíva v PD a OS v r. 2011, v € · ha⁻¹, koef.**Results and fixed assets in agricultural cooperatives and trade companies 2011, in € · ha⁻¹, koef.****Tab. 8**

Ukazovateľ ¹	Poľnohospodárske družstvá ²		Obchodné spoločnosti ³	
	Ziskové ⁴	Stratové ⁵	Ziskové ⁴	Stratové ⁵
Počet podnikov ⁶	140	27	314	83
Výnosy ⁷	1 848	3 446	2 932	4 744
Náklady ⁸	1 683	3 565	2 723	5 204
Výsledok hospodárenia ⁹	165	– 119	209	– 460
Majetok ¹⁰	2 342	3 124	3 584	7 280
DNaHM ¹¹	1 245	1 532	1 890	4 313
Obežný majetok ¹²	1 037	1 351	1 512	2 771
Obst. DNaH/DNaHM ¹³	17,9 %	53,3 %	25,2 %	44,8 %
Výnosy / DNaHM ¹⁴	1,484	2,248	1,551	1,099

Prameň: Tamže¹⁵

1) Indicator, 2) agricultural cooperatives, 3) trade companies, 4) profits company, 5) loss company, 6) number of farms, 7) revenues, 8) costs, 9) profits/loss, 10) possession, 11) fixed assets, 12) current assets, 13) renovation of farm capital in %, 14) efficiency of fixed assets, 15) Database of the Ministry of Agriculture and Rural Development of the Slovak Republic, RIAFE Bratislava 2011

Záver

Významným faktorom, ktorý podmieňuje konkurenčnú úspešnosť agrárneho sektora je technická a technologická úroveň výroby a miera i účinnosť využívania a každoročnej obnovy fixných aktív v odvetvovom či podnikateľskom rámci.

Analýzy procesov obnovy a využívania fixného kapitálu v národohospodárskom rámci i v súboroch agrárnych podnikov naznačili rad problémov. Pretrvávajú zastaraná výrobná základňa, proces obnovy najmä strojov a zariadení je pomalý, čo spôsobuje zaostávanie v produktivite práce v poľnohospodárskych podnikoch za vyspelými krajinami EÚ.

Značné diferencie sú v úrovni vybavenia a účinnosti využívania fixného kapitálu v podnikoch hospodáriacich v priaznivých produkčných podmienkach. Ziskové podniky disponujú nižšou hodnotou fixných aktív a pomalšie obnovujú v poslednom období svoje aktíva, ale lepšie manažujú svoje podniky. Stratové podniky, napriek vysokým hodnotám aktív a rýchlejšej obnove, nedokázali svoje zdroje zhodnotiť v efektívnom výrobnom procese.

Rozdiely možno nájsť aj pri porovnaní poľnohospodárskych družstiev a obchodných spoločností v analyzovanej oblasti. Obchodné spoločnosti nepochybne hospodária racionálnejšie, nachádzajú rozvojové zdroje a rýchlejšie obnovujú a racionálnejšie využívajú svoje aktíva ako poľnohospodárske družstvá.

Disparita v kapitálovom vybavení slovenského agrárneho sektora a vyspelých krajín EÚ predstavuje rezervu rastu konkurenčnej schopnosti slovenského poľnohospodárstva na trhoch únie.

Literatúra

- [1] BIELIK, P. a kol.: Agrárna ekonomika. Nitra: VŠP, 1995. ISBN 80-7137-239-0
- [2] BUDAY, Š.: Výsledky analýz transakcií na trhu s poľnohospodárskou pôdou v roku 2008. In Ekonomika poľnohospodárstva, X., 2010, č. 3, s. 3-10.
- [3] CRAMER, G. L. – JENSEN, C. W.: Agricultural economics and agribusiness. Fifth edition. N.Y: John Wilfey & Sons, INC. 1991. ISBN 0-471-55251-7
- [4] FOTR, J. – SOUČEK, I.: Podnikatelský záměr a investiční rozhodování. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. ISBN 80-247-0939-2
- [5] GRZNÁR, M. – SZABO, Ľ. – JANKELOVÁ, N.: Agrárny sektor SR po vstupe do EÚ. Ekon. časopis, 57, 2009, č. 9, s. 903-917.
- [6] GRZNÁR, M. – SZABO, Ľ.: Manažment intenzifikačného procesu v poľnohospodárskych podnikoch na Slovensku. In Ekonomika poľnohospodárstva, X., 2010, č. 1. s. 30-40.
- [7] GRZNÁR, M. a kol.: Stratégia rozvoja poľnohospodárskych podnikov a konkurencieschopnosť agropotravinárstva. Bratislava: EKONÓM, 2011, s. 90. ISBN 978-80-225-3182-5
- [8] CHRASTINOVÁ, Z. – BELEŠOVÁ, S.: Ekonomika poľnohospodárstva a potravinárstva v roku 2011. Ekonomika poľnohospodárstva, XII., 2012, č. 3. Dostupné na www.vuepp.sk/ep_nove.htm
- [9] KRÁČOVIČ, J.: Finančné plánovanie podniku. Bratislava: Sprint dva, 2010. ISBN 978-80-89393-20-6
- [10] RACHLIN, R.: Praxishanbuch budgetplanung. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2001. ISBN 3-593-36652-5
- [11] Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve SR 2010, 2011. MPRV SR, Bratislava, 2010, 2011, dostupné na www.mprv.sk, november, 2012.
- [12] Štandardné výsledky ISPU - FADN 2009 v členských krajinách EÚ–27. Dostupné na www.europa.ec/rica/fadn, november 2012

Došlo 7. 1. 2013

Kontaktná adresa

prof. Ing. Miroslav GRZNÁR, DrSc.

Ekonomická univerzita, Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava, SR

e-mail mirog@euba.sk
